

dan (1520) itibaren Adana sancak beyliğini yürüttüğü anlaşılır. İlk bilinen faaliyeti, 932'de (1526) Bozok bölgesinde isyan çıkaran Zünnün'a karşı Sivas Beylerbeyi Hüseyin Paşa ile birlikte harekete geçmesidir. Bunun ardından kendi bölgesi olan Çukurova'da ortaya çıkan ayaklanmaların bertaraf edilmesinde önemli rol oynadı. Ceyhan yakınlarındaki Berendi nahiyesinden Domuzoğlu, Tarsus'a bağlı Ulaş nahiyesinden Beğce (Yeğce / Yekçe) ve Karaisalı'dan Mustafa oğlu Velî Halife'nin ayaklanmalarını bastırdı. Özellikle bu sonuncu isyan sırasında Tarsus Kalesi'ne kapanan âsileri buradan çıkarmayı başarmış, bu bölgedeki hizmetleri sebebiyle Kanûnî Sultan Süleyman'ın takdirini kazanmıştı. Vezîriâzam İbrâhim Paşa hizmetlerinden dolayı onu İstanbul'a çağırttı. Pîrî Bey İstanbul'da padişahın huzuruna çıktı ve kendisine hil'at giydirildi. Adana'ya dönüşünde hastalandı, onun bu durumundan istifade eden Üzeyir sancağı beyi Ahmed'in kardeşinin oğlu Seydi yeni bir isyan başlattı. Pîrî Bey 1500 askeriyile onun üzerine yürüdü. Ayas'ı terkeden âsiler kaçarak Kadırlı taraflarında İnciryemez adlı bir başka âsi ile birleşti. Pîrî Bey, Kozan yöresinde bunları dağıtmaya muvaffak oldu (935/1529).

Pîrî Bey bu başarılarının da etkisiyle daha sonra Karaman beylerbeyliğine getirildi (948/1541). Ardından Şam beylerbeyi oldu. 951'de (1544) düşünülen bir sefer için Belgrad'a çağrıldı. Şam'da iken bölgenin asayişini sağlamaya çalıştı. Hükümet merkezine eyaletin durumuyla ilgili rapor gönderdi (*Topkapı Sarayı Arşivi H. 951-952 Tarihli ve E. 12321 Mühimme Defteri*, s. 181-182, 343-344, 348-350). Daha sonra tekrar Adana'ya döndü. 1548'deki ikinci İran seferi sırasında Karaman beylerbeyi sıfatıyla hizmet gördü. Erzurum Beylerbeyi Tekeli Ulama Paşa ile birlikte Van Kalesi kuşatmasında bulundu (955/1548). Pîrî Paşa bu sırada yeniden Şam beylerbeyi oldu. 956 (1549) tarihli bir belgede Adana hâkimi diye anılmış ve Şam beylerbeyi olarak zikredilmiştir. Ardından Nahcivan seferine katıldığında Adana sancak beyi idi. 7 Cemâziyelâhîr 960'ta (21 Mayıs 1553) Kızıltepe mevkiinde Kanûnî Sultan Süleyman'ın ordusuna katıldı. Bundan sonra ölümüne kadar Adana beyliğinde bulundu. 966'da (1559) Şehzade Selim ile Şehzade Bayezid arasında cereyan eden Konya savaşında Selim'in yanında yer aldı. 973'te (1566) Sigetvar seferi sırasında Kayseri'nin muhafazası ile görevlendirildi. 974'te (1567) Adana sancağı oğlu Derviş Mehmed'e verildi. Vefatının da bu sıralarda

olduğu bilinmektedir. Mustafa Âlî Efendi onun 976'da (1568) öldüğünü bildirirse de 975'te (1567) kendisinden "merhum" diye söz edilir (BA, MD, nr. 7, hk. 342, 372). Vefatında yaşının doksanın üzerinde olduğu belirtilir.

Kaynaklarda daima övgü ile zikredilen Pîrî Paşa'nın etrafında bir kültür çevresi oluşturduğu, döneminin ünlü şair ve sanat adamlarınca bir hâmi olarak görüldüğü anlaşılır. Tarihçi Celâlzâde Mustafa eserinde ondan sitayişle bahseder. Kendisine damat yapmak istediği Mustafa Âlî de onun hakkında takdîrîkâr ifadelerle yer verir. Babası ve kendisiyle ilgili ondan dinlediklerini aktararak Kanûnî Sultan Süleyman'ın kendisine beyzade diye hitap ettiğini nakleder (*Künhü'l-ahbâr*, IV, 58-60). Pîrî Paşa'nın 946-962 (1539-1555) yılları arasında düzenlediği sekiz vakfiye ile babasından devraldığı Ramazanoğulları vakfının gelirlerini arttırmış, Adana'da ulucami yanında büyük bir imarethâne (aşevi) açtırmıştır. Yağ Camii içinde bulunan Yeni-medrese de onun eseridir. Adana'da daha başka hayratı da vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Topkapı Sarayı Arşivi H. 951-952 Tarihli ve E. 12321 Numaralı Mühimme Defteri (nşr. Halil Sahillioğlu), İstanbul 2002, s. 181-182, 343-344, 348-350; Celâlzâde, *Tabakâtü'l-memâlik*, vr. 158^b, 162^{a-b}; Âlî Mustafa Efendi, *Künhü'l-ahbâr*, İstanbul 1277, IV, 58-60; Peçuyî İbrâhim, *Târih*, I, 391, 450; Münecimbaşı, *Sahâifü'l-ahbâr*, III, 172; Enver Kartekin, *Ramazanoğulları Beyliği Tarihi*, İstanbul 1979, tür.yer.; Kasım Ener, *Tarih Boyunca Adana Ovasına (Çukurova'ya) Bir Bakış*, İstanbul 1986, tür.yer.; Naci Kum, "Ramazanoğulları Tarihi ve Adana Şehrindeki Eserleri", *Görüşler*, sy. 35, Adana 1941, s. 6-8, 22-23; Faruk Sümer, "Çukurova Tarihine Dair Araştırmalar (Fetihden XVI. Yüzyılın İkinci Yarısına Kadar)", *TAD*, I/1 (1963), s. 1-113; a.mlf., "Ramazan-Oğulları", *İA*, IX, 618.

YILMAZ KURT

PİRÎ MEHMED PAŞA KÜLLİYESİ

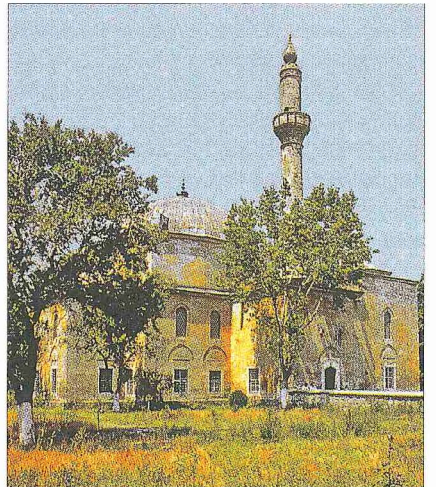
İstanbul Silivri'de
XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde
inşa edilen külliye.

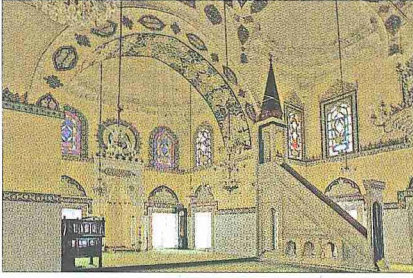
Pîrî Mehmed Paşa tarafından yaptırılan külliye 2 Receb 927 (8 Haziran 1521) tarihli Arapça vakfiyesinden anlaşıldığına göre cami, medrese, misafirhane, imaret, yemekhane, sıbyan mektebi, mutfak, kiler, fırın, odunluk, imaret hanı (ahır), dükkânlar, çeşitli hizmetler için odalar, muvakkithâne ve hazîreden oluşmaktaydı. Bu tesisler günümüze cami, han, sıbyan mektebi ve muvakkithâne ulaşmıştır.

Düzgün kesme taş malzeme ile inşa edilen cami zâviyeli / tabhâneli planda yapılmıştır. Önde dört sütuna oturan mukarnas başlıklı, beş sivri kemerli açıklıklı son cemaat yerinin iki yanı pencereli bir duvarla kapatılmıştır. Üzeri pandantiflerle geçişleri sağlanan beş kubbe ile örtülü olup orta birim diğerlerine göre biraz yüksek tutulmuştur. Orta kemer üstünde yapının 1313'te (1895-96) tamir gördüğünü belirten bir kitâbe mevcuttur. Mihrap ekseninde yer alan ve hafifçe öne çıkıntı yapan cümle kapısı üzerinde kelime-i şehâdet ile 937 (1530-31) yılını gösteren kitâbe vardır. Geniş bir avlunun ortasında birkaç basamakla çıkılan yüksek bir set üstünde inşa edilen cami 1961-1971 yılları arasında vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarılmıştır.

Harimde kare planlı orta mekân 11,90 m. çapında bir kubbe ile örtülmüş, kubbe dıştan kurşun kaplı olup köşelere birer payanda kemeriyle bağlanarak takviye edilmiştir. Alt sırada sivri kemerli alınlıklı ve dikdörtgen açıklıklı, üst sırada sivri kemerli açıklıklı pencerelerle harim aydınlanmaktadır. Mihrap bölümü öne doğru çıkıntılı olup üzeri yarım kubbe ile örtülmüştür. Bu bölüm orta mekâna büyük bir sivri kemerle bağlanmaktadır. Üstte bir dizi palmiye sonlanan mihrap mukarnaslı yaşmaklıdır ve çokgen bir niş olarak düzenlenmiştir. Orta mekânın iki yanında kare planlı ve kubbe ile örtülü küçük birer zâviye / tabhâne yer almakta, bunlara dıştan ve içten birer kapı ile geçiş sağlanmakta-

Pîrî Mehmed Paşa Camii - Silivri / İstanbul

Pirî Mehmed Paşa Camii'nin harim kısmından bir görünüş

dır. Her iki mekânın kuzeyde son cemaat yerine ve güneyde dışa açılan pencereleri vardır. Harimde ve son cemaat yerinde kubbe içlerinde, kemerlerde, duvarlarda ve özellikle pencere çevrelerinde son yıllarda yenilenmiş kalem işleri mevcuttur. Ana kubbenin merkezinde "Âyetü'l-kürsî" bulunmaktadır.

Kuzeybatı köşesindeki tek şerefeli ve cami içinden geçilen minarenin kaidesi ilk döneme aittir, üst tarafı ise XVIII. yüzyılda yeniden yapılmıştır. Bu işler, son cemaat yerinde kapının sağında ve solunda yer alan tamir kitâbelerinde belirtildiğine göre külliye'nin mütevellisi Sâdeddin Bey tarafından 1179'da (1765-66) gerçekleştirilmiştir. Pirî Mehmed Paşa Camii'nin mimarının kim olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Cümle kapısında yer alan 937 (1530-31) tarihli inşa kitâbesi Acem (Esir) Ali'nin başmimarlık görevinde olduğu zamana rastlanmaktadır.

Sıbyan mektebi caminin doğusunda alçak duvarlarla çevrili bir bahçe içinde yer alan kareye yakın planlı iki katlı binadır; tamamen kesme taştan inşa edilen yapının üstü kiremitli bir çatı ile örtülüdür. Sıbyan mektebinin bahçesinde kuzeybatı köşesinde, caminin kuzeydoğu köşesi yakınında bugün müezzinler odası olarak kullanılan muvakkithâne yer almaktadır. Kare planlı olan yapı kesme taştan inşa edilmiştir. Vakfiyede imaret hanı olarak zikredilen bina, avlunun doğu cephesi boyunca çarşı kapısından kuzey-doğu köşesine kadar uzanmaktadır ve 13 x 47 m. ebadında dikdörtgen bir plana sahiptir. Moloz taştan inşa edilmiş ve kiremit bir çatı ile örtülmüştür. Pirî Mehmed Paşa, Silivri kasabasındaki on dükkânı vakfetmiş olup belgelere göre bunlardan ikisi imaret hanı adıyla bilinen bu ahırın önünde yer almaktaydı. 1313'te (1895-96) tamir edildiği bili-

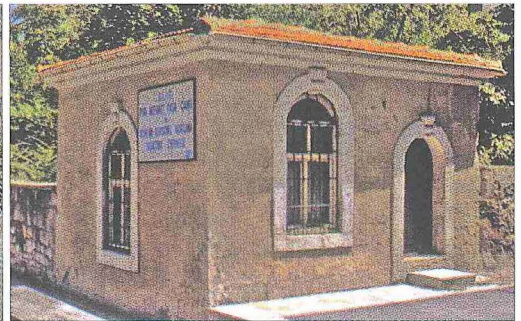
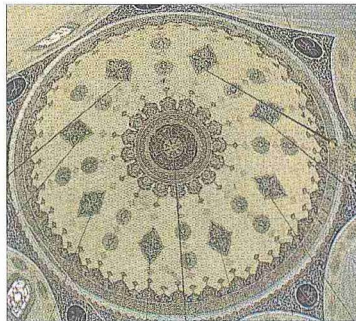
nen dükkânların yerinde şimdi yeni dükkânlar vardır.

Günümüze ulaşmayan imaret yapıları avlunun içinde ve batı tarafında bulunmaktaydı. Vakfiyeye göre misafirhane, yemekhane, mutfak, kiler, fırın ve odunluk bölümleri yanında bir de ahır mevcuttu. Avlunun kuzeyinde medrese yer almaktaydı. İmaretin yakınında yapılan bu medresede talebenin oturması için hücreler vardı. Medresenin bulunduğu kesimde yetim çocuklar için mektep inşa ettirilmişti. Bu mektepte bir muallim ve bir kalfa görev yapıyordu. Medreseye ise bir müderris tayin edilmiş ve talebe sayısının ondan fazla olmaması şart koşulmuştu. Mektebin arkasında avluya bitişik olan dükkânlarla imaret hanına bitişik dükkânlar bugün mevcut değildir.

Avlunun ortasındaki set üstünde caminin tam mihrap eksenindeki şadırvanın üzerini örten çinkodan piramidal küllâh ve bunu taşıyan sekiz kare sütun orijinal olmayıp 1966-1971 yıllarındaki onarımlar sırasında yapılmış, böylece merkezdeki onaltıgen fiskiyeli havuz ve çeşmelerin dışarıya sekiz eşit aralıkla açılması sağlanmıştır. Şadırvanın orijinal halinin de bu şekilde olduğu tahmin edilebilir. Cami avlusunu çeviren müstemilât yapısının bazı gözleri yıktırılarak yerlerine yüksek binalar yapılmış, bu da külliye'nin bütünlüğünü bozmuştur.

Vakfiyle avlunun içinde geniş bir alana yayılan hazire, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün onarımları sırasında küçük bir alan içerisine alınarak derli toplu bir hale getirilmiştir. Etrafı bir duvarla sınırlandırılan 12 x 23 m. ebadındaki mezarlığın üstü açıktır. Caminin kible tarafındaki bu mezarlıkta mezar taşları ve lahitler dikkat çekmektedir. Mezarlığın kuzeybatı köşesinde

Pirî Mehmed Paşa Camii'nin kubbe içi ile muvakkithânesi

Pirî Mehmed Paşa'nın ve onun yanında oğlu Muhyiddin Mehmed Râşid Efendi'nin sandukaları yer almaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Defter, VGMA, nr. 1991/9; Rifkî Melûl Meriç, *Mimar Sinan, Hayatı, Eserleri I: Mimar Sinan'ın Hayatına, Eserlerine Dair Metinler*, Ankara 1965, s. 25; *Cumhuriyet'in 50. Yılında Vakıflar*, Ankara 1973, s. 27; Tayfun Akkaya, *Selymbria (=Silivri)'nin Tarih İçindeki Gelişimi ve Eski Eserleri* (doktora tezi, 1984), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 223-265, 313; a.m.f., "Silivri'de Bir Osmanlı Abidesi Pirî Mehmed Paşa Camii ve Külliyesi", *STAD*, sy. 5 (1989), s. 43-48; Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul 1986, s. 175-178; Ahmet Sacit Açıkgozözü, *Osmanlı Camisinde Mihrab Önü Mekanı* (doktora tezi, 2002), MÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, s. 32-35; Abdülkadir Erdoğan, "Silivri ve Konya", *Konya*, sy. 12, Konya 1937, s. 740; İsmail Eren, "Rüçer Yosip Boşkovic'in 1762 Tarihli İstanbul-Lehistan Seyahatine Ait Hatıra Defteri", *TD*, XII/16 (1961), s. 92; Semavi Eyice, "İlk Osmanlı Devrinin Dinî-İçtimai Bir Müessesesi: Zâviyeler ve Zâviyeli Camiler", *İFM*, XXIII/1-2 (1962-63), s. 47-48, plan, s. 78, nr. 55; Emine Naza, "Pirî Mehmed Paşa Külliyesi", *DBİst.A*, VI, 251.

TAYFUN AKKAYA

PİRİ REİS

(ö. 960/1553)

Kitâb-ı Bahriyye müellifi,
ünlü Osmanlı haritacı
ve denizcisi.

Pirî Muhyiddin b. Hacı Mehmed, Gelibolu'da dünyaya geldi. Amcası Kemal Reis'le beraber bulunduğu yıllar dikkate alınarak 1470 civarında doğduğu ileri sürülebilir. Hayatına dair bilgiler daha çok *Kitâb-ı Bahriyye*'de kendisiyle ilgili beyanlara dayanır. Burada anlattığına göre Kemal Reis'le birlikte Venedik'e ait kale ve sahiller başta olmak üzere bütün Akdeniz'de korsanlık yaptı ve daha sonra devlet hizmetine gir-